

ØKOMUSEUM GRENSELAND • EKOMUSEUM GRÄNSLAND

Föreningen Ekomuseum Gränsland Verksamhetsåret 2016

Kungastenen på «Skansen», Dals Ed. Sterke tradisjoner om Karl XII i 1716-18 i Dalsland.

Foreningen Økomuseum Grenseland Virksomhetsåret 2016

Foreningen Økomuseum Grenseland / Föreningen Ekomuseum Gränsland
Svein Norheim, Festningsstredet 4, NO-1767 Halden.
Telefon +47 47377717(mobil) E-post: sveinor@halden.net
Bankgiro: Sparbanken Tanum: 5966-0662 • 8351 0030133698 • Halden Sparebank 1: 1030.10.79244

Årsmøtet 2016

Årsmøtet ble holdt 16. mars på Strömstads Museum, Södra Hamngatan 26. med 22 deltakere. Kommunestyrets ordfører Peter Dafteryd redegjorde for muligheten å få til et Interreg-prosjekt med oppdrag å oppdatere og utvikle Ekomuseum Gränslands virksomhet.

Etter årsmøteforhandlingene ble det inntatt et på restauranten Orient på Dampskipskajen i Strömstad.

STADSMUREN I STRÖMSTAD

Stenarna framför dig är betydligt mer dramatiska än man kan ana. De är de sista resterna av ett försvarsvärk som omfamnade hela Strömstad. De byggdes sedan Tordenskiöld med sin eskader sänkt en svensk sjötransport med vapen och förnödenheter i Dynekilen 27 juni 1716, och därmed saboterat Karl XII:s första försök att invadera Norge.

Kungen beslöt då att ny utrustning skulle läggas upp i Strömstad. Det var ansevärda mängder det rörde sig om, för man kunde inte som invasionsarméer plågas ta för sig av offrets förråd, eftersom Norges livsmedelsproduktion var mycket blygsam.

En armé på 30 000 man skulle alltså förses med vapen och föda i sex månader. Från hela Sverige fraktades bland mycket annat 40 000 tunnor havre, 30 000 tunnor övrigt spannmål, 180 000 tunnor hackekäse för hästarna och ett helt bryggeri som kunde räckta arméns behov av 600 tunnor öl om dagen.

Detta imponerande förråd måste skyddas. Åt sjösidan anlades under 1717 fyra kanonbatterier: Carolus på Laholmen, Prins Karl på Plagen, Prinsessan Ulrika vid Skeppsbron samt Hierta i närheten av lokstallarna. I juli 1717 utsattes Strömstad för ett anfall under Tordenskiölds ledning. Det misslyckades men Karl XII ökade på försvarsvärket med ett batteri på Killingholmen.

Huvudbefästningen på landsidan utgjordes av "slottet". Mörner på nuvarande Slottetorget, dvs baracker för garnisonen och kommandanten. Från fästningen gick det en jordvall norrut ner till Strömsån, åt söder en till Karls port vid nuvarande Karlsgatan nedanför dig, där det också fanns en vindbrygga över en vallgrav. Över Korpberget där du står byggdes en mur som slutade i hornverket Clausen vid Vatulandsbacken. Här mitt på Korpberget låg redutten Buddenbrock.

Men som vi vet gick allt på tok. Kung Karl sköts i Halden 1718. Följande sommar besattes Bohuslän helt kort av den dansk-norska armén, ledd av danske kungen själv, Fredrik IV, och kronprinsen, blivande Christian VI. Vid återtaget i slutet av september raserade man försvarsvärket.

Resterna använde Strömstadsborna till husbyggen, bryggor och gator. Muren föll i glömska. Sista kända noteringen gjordes av Linnelärjungen Pehr Kalm vid hans besök i staden 1742. Av hela anläggningen återstår bara stenarna här intill.

Karl XII:s försök att erövra Norge omintetgjordes när den norska flottan under amiral Tordenskiöld sänkte de svenska skeppen med proviant och ammunition. Inför sista försök till kungen byggde ett försvarsvärk runt Strömstad.

Karl XII's attempt to occupy Norway was foiled when the Norwegian fleet under Admiral Tordenskiöld sank the Swedish transports carrying food and munitions. Before trying again the king had a fortified camp built round Strömstad.

Der Versuch Karl XII, Norwegen zu erobern, scheiterte, als die norwegische Flotte unter Admiral Tordenskiöld die schwedischen Schiffe mit Proviant und Munition versenkte. Vor seinem nächsten Anlauf ließ der König eine Verteidigungsanlage rund um Strömstad errichten.

The Strömstad Defences
The stones here are more dramatic than they seem. They are the last remains of a defensive wall that once enclosed Strömstad. It was erected after a raid by Tordenskiöld's squadron had thwarted Karl XII's plans to invade Norway in 1716 by sinking the Swedish transports with their loads of weapons and other supplies. Fresh stores were laid up in Strömstad to supply an army 30,000 strong for a period of six months. They included 40,000 runs of oats and 30,000 of other cereals and an entire brewery to meet the military's need of ale, 600 runs per day. Such large stores had to be protected. Five batteries of cannon were installed overlooking the sea. The landward side was secured by a wall that began at the stream Strömsån and stretched through the hills around the town until it met the sea. Karlsgatan below you once had a gate and a drawbridge across the moat. North of the gate was an earthen dyke to the south a stone wall stretched over the hill Korpberget, where you are now. A military barracks was built east of the church. Here was the Buddenbrock redoubt. But it all went wrong. Karl XII was shot at Halden 1718. Following summer Bohuslän was briefly occupied by the Danish-Norwegian forces. When they withdrew in the autumn they destroyed the fortifications. The ruins were used by the townsfolk for houses, wharfs and paving. The fortifications were forgotten. They were last mentioned by one of Linnaeus' assistants, Pehr Kalm, who visited the town in 1742. The stones before you are all that remain.

Die Verteidigungsanlagen von Strömstad
Die Steine hier bergen mehr Dramatik, als man zunächst ahnt. Es handelt sich um die letzten Reste einer Verteidigungsanlage, die sich um ganz Strömstad gezogen hatte. Sie wurde errichtet, nachdem 1716 Tordenskiölds Geschwader die Invasionsschiffe Karl XII. nach Norwegen sabotierten, indem sie die schwedischen Transportschiffe mit Waffen und Proviant im Meer versenkten. Neue Vorräte wurden in Strömstad angelegt. Sie sollten eine Armee mit 30.000 Mann für sechs Monate versorgen, darunter neben vielem anderem mit 40.000 Fässern Hafer, weiteren 30.000 Fässern Getreide und einer kompletten Brauerei, die den Bedarf der Armee von täglich 600 Fässer Bier decken konnte. Dieser enorme Bestand musste geschützt werden. Auf der Seeseite wurden fünf Geschützbatterien für Kanonen errichtet. Auf der Landseite zog man eine Mauer vom Strömsånflüssen über den Berg rund um die ganze Stadt bis hinunter zum Meer. An der heutigen Karlsgatan, unterhalb von Ihnen, befand sich ein Tor mit Zugbrücke über einen Wallgraben. Nördlich des Tores bestand die Mauer aus einem Erdwall, der südliche Teil um Korpberget, wo Sie jetzt stehen, war aus Steinen errichtet. Östlich der Kirche erstreckten sich Wehnbatterien für die Soldaten. Genau hier befand sich die Redoute Buddenbrock. Wie wir wissen, ging das Unternehmen schief. König Karl wurde in Halden erschossen. Im Sommer 1719 wurde Bohuslän von der dänisch-norwegischen Armee besetzt. Als sie sich im Herbst zurückzog, legte sie die Verteidigungsanlage nieder. Die Reste verwendeten die Bürger Strömstads zum Bau von Häusern, Landungsbrücken und Straßen. Die Anlage geriet in Vergessenheit. Die letzte bekannte, schriftliche Erwähnung stammt 1742 von dem Linné-Schüler Pehr Kalm anlässlich seines Besuchs in der Stadt. Nur die Steine hier vor Ihnen sind davon noch übriggeblieben.

Etter katastrofen i Dynekilen 4. Juli 1716 bygde Karl XII opp Strömstad som en stor forsyningsbase. Byen måtte forsvares og bl.a. her på Korpberget var en av forsvarsmurene med redutten Buddenbrock.

Styrelsen

Styrelsen har under verksamhetsåret 2016 haft følgende sammansättning:

Svein Norheim, Halden, ordførende
Thomas Marthinsson, Tanum, nestleder
Ulf Vidar Larsen, Halden, kassør
Gun Förde, Dals Ed, sekretærer
Bjarne Andersen, Halden, styrmedlem
Bo Magnusson, Strömstad, styrmedlem
Kerstin Sandqvist, Dals Ed, styrmedlem

Revisorer:

John Solberg, Halden
Lars Örtemark, Dals Ed

Revisorsuppleanter:

Jens Bakke, Halden
Lars Friestedt, Strömstad

Valgkomiteen:

Bert-Göran Andersson, Tanum, sammankallande

Inger Blomsnes, Halden

John Ljöner Andersen, Halden

Styremøter

Styret har under året hatt to styremøter.

Utover dette har styret holdt kontakt via e-post/post og telefon.

Verksamheter/aktiviteter

Arrangement:

- **Ekskursjon til Sundsby herrgård, Tjörn og Morlanda säteri på Orust 20. mai** med felles buss og 25 deltakere. Møtested var Fredriksten festning. Turen gikk direkte til Sundsby på Tjörn der vi fikk en orientering om gårdens historie og vi fikk et overblikk over utstilling om herregårdens utvikling. Margareta Huitfeldt, kusine av Fredrikstens kommandant, Tønne Huitfeldt, var Bohusläns største jordeier. Født i Øvre Eiker datter av lensherre i Eiker og overtok slektseiendommer i Bohuslän. Hun valgte å bli i Sverige da Bohuslän ble svensk i 1658. En smakfull lunsj ble inntatt på Sundsbys restaurant.

Til v.: Sundsby herrgård til Margareta Huitfeldt, og til h.: Morlanda säteri.

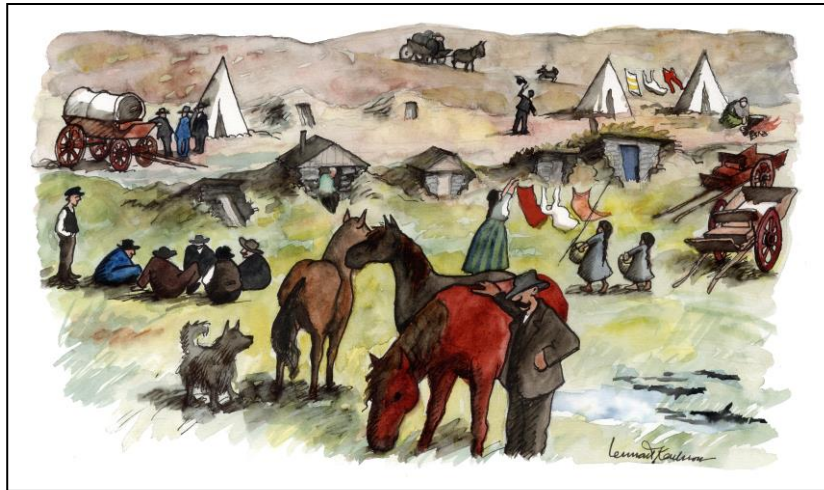
Deretter gikk turen til Valla kyrka som er oppført omkring 1860. Her fikk vi se familien Huitfeldts gravkor og som fra 1663-64 holdt på å bli revet sammen med den gamle kirken. Her befinner familien Huitfeldts beslåtte trekister seg. Turen gikk videre til Morlanda säteri der bl.a. den «norske» familien Bildt residerte. Vi fikk en spennende omvisning i hageanlegget ispedd gårdens historie.

Valla kyrka med de beslåtte trekistene til familien Huitfeldt.

På hjemveien gjorde vi en stopp på Torp for å innta litt mat før vi mellomlandet på den nye rasteplassen på E6 med historisk utstilling om landskapet.

- **Vandring til Tattarbyn Snarsmon i Bullaren 4. september** med rundt 70 deltakere i strålende høstvær. Utmerket guide på vandringen var Bjørn Ståhl. Snarsmons egenartede historie fascinerer grensebefolkningen. Historien om et folk som stort sett i dag er ukjent, men som har levd (og lever i dag) i lokalsamfunnet – skremmende og lokkende på samme tid fordi taterne levde helt annerledes enn befolkningen ellers.

Tattarbyn Snarsmon i Lennart Karlssons strek

En ny vind for Ekomuseum Gränsland!?

På initiativ fra Peter Dafteryd, Strömstad og i samråd med Ekomuseum Gränsland, ble det. 11. desember 2015 holdt et møte i Strömstad der det var invitert flere interessenter i Ekomuseum Gränsland – bidragsytere/stiftere og Svinesundskomiteen (tidligere Grensekomiteen Østfold-Bohuslän-Dalsland). Styret i Ekomuseum Gränsland var representert med flere styremedlemmer. Svinesundskomiteen fikk i oppdrag å skissere på en plan for et prosjekt. Bohuslæns museum og Østfoldmuseene sa seg villige til å stå som ansvarlige for et prosjekt.

Oppfølgingsmøte ble holdt 22. april på Strömstads Museum med representanter for Strömstads kommun, Dals Eds kommun, Tanums kommun og Bohuslæns museum, Østfoldmuseene, Svinesundskomiteen og Økomuseum Grenseland.

Representantene for Bohuslæns museum og Østfoldmuseene, Kristina Lindholm og Bodil Andersson, fikk i oppdrag å utarbeide et prosjekt til Interreg Sverige-Norge.

31. oktober forelå det et vedtak fra Interreg Sverige-Norge:

Prosjekt: Förstudie Ekomuseum/Økomuseum 2.0 - der prosjektet ble godkjent for perioden fram til 31. mars 2017.

Besøksmål

Økomuseum Grenslands 26 besøksmål besøkes årlig av mange enkeltpersoner og grupper. Det er vanskelig å angi noe nøyaktige tall da besøksmålene er fritt tilgjengelige for alle til alle tider.

Spesielt kan framheves **Elgåfossen** der det alltid er biler og motorsykler på rasteplassen, og folk på vandring til fossen. Likeledes vet vi at det ofte er folk på Snarsmon som vandrer Bohusleden og Kyststien eller som kommer ens ærend for å se boplassen etter taterne/resandefolket.

Blomsholm må også framheves. Skee Hembygdsförening holder åpent hus i ståtarlången med kaffeservering og diverse salg gjennom hele sommersesongen, og der det flotte gravfeltet og den store skipssettingen er et stort trekkplaster.

Likeledes lokkes historieinteresserte til besøksmål som **Skojareberget, Svinesund, Krokstrand, Sundsborg skansar, Glenne bro, Dårskilds högar, Holkekärrsnes skans, Parsetjärns skans, Galärvägen, Hjelmkollen og Veden skog** – for å nevne noen.

Vi mener det trygt kan anslås at våre besøksmål besøkes av **noen tusen personer** gjennom året. Med andre ord besøksmål som betyr mye for historieforståelsen og reiselivet i grenseregionen!

Krokstrand. Fra en ekskursjon i stenindustriens fotspor. Foto: Svein Norheim

Informasjonsskilt

Fortsatt mangler vi noen av det «tapte» informasjonsskiltene.

- Det arbeides med å få til vedlikeholdsavtaler med lokale hembygdsföreninger/historielag. Mot en fast sats for skiltstativene avhengig

av størrelse, skal foreningene da vedlikeholde skiltene f.eks. hvert tredje år eller etter behov når dette er avtalt. Likeledes skal vegetasjon ryddes.

- Slike avtaler er nå under etablering med Bullarens Hembygdsforening og Idd og Enningdalen Historielag.
- Bullarens Hembygdsforening har påtatt seg oppdraget å rydde vegetasjonen på Snarsmon der gjengroingen er eksplosiv. En stor innsats ble gjort i 2016 og arbeidet fortsetter i 2017. Dette er det Västra Götalandsregionen som dekker utgiftene til da de har påtatt seg ansvaret for rydding av området.

Snarsmon, det såkalte «kjøkkenet» ryddet for vegetasjon. Foto: Svein Norheim

*Snarsmon. Både tufter og stier kan være vanskelige å oppdage hvis vegetasjonen får vokse fritt.
Foto: Svein Norheim.*

Hjemmesida

Nå er endelig arbeidet med bildematerialet til hjemmesida så å si ferdig. I tillegg til «gamle gode» fotografier fra prosjektets tid, er det lagt mye arbeid i å få fram nyere bildemateriale og historiske bilder der dette har vært mulig. Hjemmesida skal være klar til sesongen.

Publikasjonsprosjekt

Det er skissert et publikasjonsprosjekt og stenindustri i grenseområdet Østfold-Dalsland-Bohuslän: Granitt, skifer, kvarts-feltspat, kleber/täljsten og eventuelt andre mindre tiltak. Arbeidet er foreløpig ikke igangsatt.

Arbeidsprogram og økonomi

Styret har under året utarbeidet ny treårsplan 2015-2017. Søknader er sendt til de ulike bidragsyterne for driften av Økomuseum Grenseland. Foreløpig mangler det svar fra de fleste.

Økomuseum Grenseland skal i utgangpunktet få **driftstilskudd** fra de gamle prosjektpartene. Noen har falt fra, og noen sliter vi med å få inn i folden igjen. De som skal være med er:

Halden historiske Samlinger

Østfold fylke

Dals-Eds kommun

Tanums kommun

Strömstads kommun

Länsstyrelsen Västra Götalands län

Økomuseum Grenseland hadde i 2016 ti **vertsforeninger**:

Bullarens Hembygdsförening

Dals Eds Hembygdsförening

Föreningen Norden Norra Bohuslän

Hogdals Hembygdsförening

Rävmarken Byalag

Skee Sockens Hembygdsförening

Strömstads Historieförening

Strömstads Museiförening

Foreningen Norden Halden

Idd og Enningdalen Historielag

Det er opprettet nettbank for både svensk og norsk bank.

Det vises til eget regnskap for foreningen.

Halden 2017-02-07

Gun Förde

Thomas Marthinsson

Ulf Vidar Larsen

Bjarne Andersen

Kerstin Sandqvist

Bo Magnusson

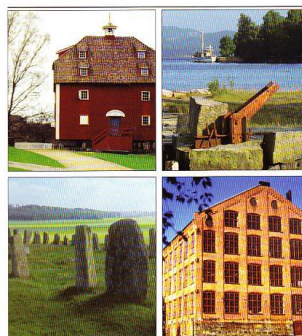
Svein Norheim

Publikasjoner til salgs:

SEK/NOK 150,-

SMÅVÄGARNAS KULTURMINNEN

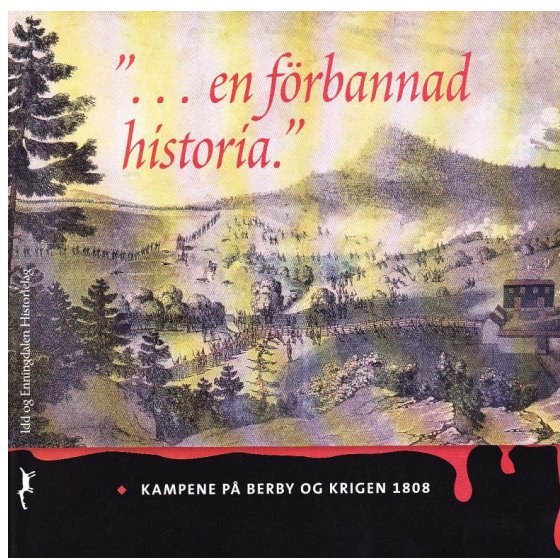

SMÅVEIENES KULTURMINNER

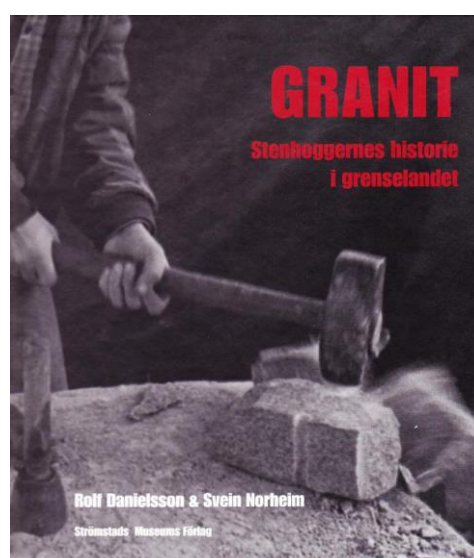

Guide till 25 besöksmål i gränsbygderna
Østfold • Bohuslän • Dalsland

SEK /NOK 50,-

SEK/NOK 70,-

SEK/NOK 150